

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ
ПЕРСОНАЖА У РОМАНІ ДЖ.С. ФОЄРА
«EXTREMELY LOUD AND INCREDIBLY CLOSE» В ПЕРЕКЛАДІ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Тиха У.І.

кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0002-2104-1392

Марчук Т.Л.

кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0001-9108-4913

Стаття присвячена дослідженню емоційного мовлення персонажа та емотивності роману Дж.С. Фоеера "Extremely Loud and Incredibly Close". З опертям на антропоцентричну парадигму, лінгвостилістичний та лінгвопоетичний методи аналізу проаналізовано лінгвостилістичні засоби вираження емотивності. Увесь спектр емоцій головного персонажа аналізованого роману виражений у низці емотем: сором, злість, збентеження, паніка, лют, агресія, провина, смуток, розчарування, щастя, полегшення, радість, втіха. Показано, що проблематика перекладу емотивного мовлення полягає у ретельному доборі відповідних лексико-семантичних, синтаксичних та стилістичних засобів задля адекватного відтворення емотивно маркованих мікро та макроконтекстів. За допомогою дескриптивного та порівняльно-перекладознавчого методів було виявлено особливості відтворення емотивності роману в україномовному перекладі. Завданням перекладача емотивного маркованого мовлення персонажів є адекватне відтворення думок та емоцій персонажа, щоб викликати у читача перекладу ту ж емпатію, як і у читача оригіналу. Перекладач аналізованого роману застосовує граматичні трансформації, декомпресію, лексико-семантичні зміни для адекватного відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С.Фоеера "Страшенно голосно та неймовірно близько" в українському перекладі. Попри це, дослідження також виявило сподаричні випадки незбереження емотивної конотації та завищення стильового модусу, що призвело до семантично-емотивних втрат. Висновано, що в українському перекладі у більшості випадків адекватно збережена емоційна тональність оповіді, а переклад ключових повторів адвербіальних інтенсифікаторів гармонійно корелює із назвою роману та задає експресивно-емотивний лейтмотив усього роману.

Ключові слова: емотивність, емотивність художнього тексту, емотема, перекладацькі трансформації.

**PECULIARITIES OF REPRODUCTION OF EMOTIONAL SPEECH
OF THE CHARACTER IN THE NOVEL
«EXTREMELY LOUD AND INCREDIBLY CLOSE»**

BY J.S. FOYER

Tykha U.I.

PhD in Philology, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Marchuk T.L.

PhD in Philology, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The paper deals with the study of the emotional speech of the character and the emotiveness of the novel "Extremely Loud and Incredibly Close" by J. S. Foyer. Relying on the anthropocentric paradigm, linguistic-stylistic and linguopoetic methods of analysis, linguostylistic means of emotiveness have been analyzed and the main emothemes of the novel have been determined. The whole range of emotions of the main character of the novel under study is expressed in a number of emothemes: shame, anger, embarrassment, panic, anger, aggression, guilt, sadness, disappointment, happiness, relief, joy, comfort. It is shown that translation of emotional speech entails the careful selection of appropriate lexical-semantic, syntactic and stylistic means for adequate reproduction of emotionally marked micro and macro contexts. With the help of descriptive and comparative translation methods, the peculiarities of reproducing the emotiveness of the novel in the Ukrainian translation were revealed. The task of the translator of the emotionally marked speech of the character is to adequately reproduce the thoughts and emotions of the characters in order to evoke in the reader of the translation the same empathy as in the reader of the original. The translator of the novel under study exploits grammatical transformations, decompression, various lexical and semantic changes to adequately reproduce the emotional speech of the main character in J.S. Foyer's novel "Extremely Loud and Incredibly close" in the Ukrainian translation. The study also revealed sporadic cases of non-preservation of emotional connotation and alteration of stylistic mode, which led to semantic-emotional losses. It is concluded that the Ukrainian translation in most cases adequately preserves the emotional tone of the story, and the translation of key repetitions of adverbial intensifiers harmoniously correlates with the title of the novel and sets the expressive-emotional leitmotif of the whole novel.

Key words: *emotiveness, emotiveness of a fictional text, emotheme, translation transformations.*

Вступ. Проблематика дослідження людських емоцій перебуває сьогодні у фокусі комунікативно-прагматичних, когнітивних та перекладацьких лінгвістичних студій. Це зумовлено психологічно-антропоцентричною орієнтацією сучасних лінгвістичних досліджень, ключовим постулатом якої є те, що емоції пронизують ментальну, вербальну та соціальну діяльність людини.

Емотиологія, як наука про емоції, активно розвивається з середини ХХ століття. Чимало лінгвістів, як вітчизняних, так і зарубіжних (Ш. Баллі, М. Бреаль, А. Вержбицька, М. В. Гамзюк, Г. Гійом, В.І. Жельвіс, О.В. Лукашевич, А.І. Приходько, Е. Сепір, В.М. Телія, В.І. Шаховський), присвятили свої наукові праці дослідженню емоцій.

Художній дискурс є невичерпним джерелом вербалізації людських емоцій. Емотивність, як лінгвістична категорія, виражає вербалізацію людських емоцій в семантиці слів задля визначення емоційних станів і створення відповідної тональності оповіді.

Актуальність дослідження зумовлена антропоцентричною парадигмою сучасної лінгвістики, де в центрі уваги знаходиться людина з її емоціями та переживаннями. Актуальність також визначається необхідністю дослідження емоційного мовлення персонажа художнього тексту та засобів його відтворення в україномовному перекладі.

Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі особливостей відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоеера "Extremely Loud and Incredibly Close" в україномовному перекладі.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження проблеми емоційного мовлення та емотивності художнього тексту;
- виявити та проаналізувати особливості відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра “Extremely Loud and Incredibly Close” в україномовному перекладі.

Для досягнення мети та розв’язання поставлених завдань використано низку **методів дослідження**. *Лінгвопоетичний аналіз* тексту художнього твору використаний для виявлення загальної художньої ідеї тексту художнього твору з опертям на його сюжетно-фабульну специфіку, узагальнення емотивного модусу оповіді. *Методи порівняльно-перекладознавчого аналізу* паралельних текстів і метод *порівняльно-зіставного лінгвостилістичного аналізу* мовних структур текстів оригіналів та їх перекладів використовувалися нами з метою виявлення перекладацьких трансформацій для відтворення емотивного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра “Extremely Loud and Incredibly Close” в українськомовному перекладі. Це дозволило дослідити способи відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра “Страшенно голосно і неймовірно близько” в українському перекладі Оксани Поостранської.

Матеріалом дослідження є роман Дж. С. Фоєра “Extremely Loud and Incredibly Close” (2005 р.) та його україномовний переклад “Страшенно голосно і неймовірно голосно” Оксани Поостранської.

Результати і обговорення. Емотивність є провідним напрямком лінгвістичних досліджень, що ґрунтуються на антропоцентричній парадигмі, в центрі якої знаходиться людина з її внутрішнім світом, емоції та переживання. Емотивності у лінгвістиці присвятили свої наукові праці такі науковці, як А. Вержбицька, Л.Г. Бабенко, В.І. Болотов, С.Г. Воркачов, М.В. Гамзюк, О.В. Кунін, А.І. Приходько, В.М. Телія, В.І. Шаховський, З.Е. Фоміна. Лінгвістика емоцій бере свій початок у наукових працях М. Бреая, К. Бюлера, Е. Сепіра, Г. Гійома та Ш. Баллі.

Сучасні лінгвісти розмежовують поняття «емотивність» та «емоційність». На думку В. М. Телії, емотивність є психологічною категорією, що пов’язана з психікою та співвідноситься за змістом з певними типами емоцій – почуттів-відносин, які ми визначаємо у діапазоні схвальної чи несхвальної реакції на те, що позначається (Телія, 1991: 36-66).

В.І. Шаховський визначає емоційність як психологічну категорію яка відображає психічний стан людини, а емотивність – лінгвістичною категорією, де емоції виражаються вербально. Емоційність у його трактуванні є чутливістю людини до емоціогенних ситуацій та її емоційною (чуттєвою) реакцією на них, тоді як емотивність є іманентно притаманною мові властивістю виражати засобами мови емоційність як психічний стан, відображати в семантиці мовних одиниць емоційні стосунки мовців через план змісту і план вираження (Шаховський, 1987:13).

О. Селіванова розуміє під емотивністю у сучасній мовознавчій науці складову конотативного компоненту у семантичній структурі мовної одиниці,

який репрезентує емоційне ставлення носіїв мови до позначеного. Емотивність може формувати й денотат значення слова, що створює суперечність у розгляді денотата й конотата у встановлені межі між ними (Селіванова, 2002: 248).

Комунікативно-прагматичні особливості перекладу набувають особливої актуальності при передачі емоційного навантаження першотвору, адже емоційність є ключовим чинником впливу художнього дискурсу на потенційного реципієнта – читача.

Питанням перекладу емоційного мовлення присвятили свої наукові розвідки Ю. Андрійченко, В. Комісаров, С. Гладь, О. Дорош, В. Шаховський, В. Юрченко. Складність відтворення емотивного мовлення полягає в тому, що емоції є категорією загальною, психологічною, культурно маркованою і у кожній мові знаходять різне вираження.

Виклики, з якими стикаються перекладачі при відтворенні емотивності художнього тексту, пов'язані з тим, що “переклад має справу з конкретними мовними творами (текстами), у межах яких відбувається складне переплетіння і взаємодія якісно різнорідних мовних засобів, що є виразниками значень, – слів, граматичних форм, синтаксичних та “супрасегментних” засобів й інше, які у своїй сукупності передають ту чи іншу семантичну інформацію (Бархударов, 1975 : 17).

В світлі прагматики перекладу найбільші труднощі для перекладача становить перекодування смислової тканини тексту твору оригіналу та передати творчу інтенцію автора для досягнення впливу на реципієнта. Автор не лише формує текст, але й скеровує читача у його інтерпретації тексту (Валгіна, 2003: 3).

Емоційне навантаження роману Дж.С. Фосра “Extremely Loud and Incredibly Close” зумовлене сюжетно-фабульною організацією художнього твору, адже в основу роману покладені сумнозвісні події 11 вересня у США. Український переклад роману здійснила Оксана Поостранська для видавничого дому “Клуб сіменого дозвілля”.

Особливо потужним емоційним потенціалом наділені повтори у досліджуваному романі. Ще у назві роману “Extremely Loud and Incredibly Close” адвербіальні інтенсифікатори задають емоційно-експресивний модус оповіді, а в подальшому наскрізь пронизують емотивне мовлення головного героя роману – Оскара Шелла.

Емотема **здивування** репрезентована лексичним повтором прямої номінації та містить також відчуття спустошення в епізоді, коли Оскар ніяк не може збагнути як можна ховати порожню труну без тіла. Емоції **душевного спустошення** вербалізовані стилістичним порівнянням. Український переклад максимально зберігає лексико-семантичну, стилістичну та стильову близькість до оригіналу.

<p><i>I was surprised again, although again I shouldn't have been. I was surprised that Dad wasn't there. In my brain I knew he wouldn't be, obviously, but I guess my heart believed something else. Or maybe I was surprised by how incredibly empty it was. I felt like I was looking into the dictionary definition of emptiness</i> (Foyer, 2005:320).</p>	<p>І я знову здивувався, хоча й не повинен був. Я здивувався, що тата там не було. Розумом я знав, що його там і не має бути, але моє серце хотіло вірити у щось інше. А може, я здивувався від того, наскільки неймовірно порожньою була ця труна. Я почувався, наче шукав у словнику визначення слова «порожнеча» (Фоєр, 2015:358-359)</p>
---	--

Свої емоційні переживання хлопчик протягом усієї розповіді увиразнює такими *адвербіальними* концептами як “extremely” та “incredibly”. Ці емотиви створюють лейтмотив усього наративу.

Фразеологічне порівняння *feel like one hundred dollars* виражає емотему радість Оскара, яка його переповнює після успішного виступу у шкільній виставі. Проте, варто відзначити, що у емотивно маркованому контексті №2 емотема **щастя/ задоволення** підсилена порівнянням “feel like one hundred dollars”, що в українському перекладі відтворене дослівно. З одного боку, перекладач прагнув зберегти національно-культурну маркованість лексеми, а з іншого боку перекладач вдався до дослівного перекладу замість використання українського відповідника, що відобразило б усю емоційну сутність контексту для українського реципієнта.

<p>1. It was extremely hard work, and I was only strong enough to remove a little bit of dirt at a time. My arms got incredibly tired, but that was OK, because since we only had one shovel, we took turns. (Foyer, 2005:319)</p> <p>2. I was incredibly nervous, but I maintained my confidence, and I was extremely subtle. I know, because there was a standing ovation, which made me feel like one hundred dollars. (Foyer, 2005:143)</p> <p>3. After an incredibly long time the door opened. "Can I help you!" an old man asked, but he asked it extremely loudly, so it was more like a scream. (Foyer, 2005:152)</p>	<p>Це було страшенно важко, а моєї сили було недостатньо, аби впоратися з цим завданням. Мої руки одразу неймовірно стомилися, але це було стерпно, бо оскільки у нас була лише одна лопата на двох, ми копали по черзі. (Фоєр, 2015:357)</p> <p>2. Я неймовірно нервував, але старався зберігати спокій і грав, як не дивно, страшенно майстерно. Я це знаю, бо в кінці люди аплодували стоячи, від чого я почувався на сто доларів. (Фоєр, 2015:156)</p> <p>3. Минуло дуже багато часу, двері нарешті відчинилися. – Чим я можу допомогти? – запитав старий чоловік, але зробив це так страшенно голосно, що більше було схоже на крик. (Фоєр, 2015:167)</p>
---	--

Для передачі емотеми **невдоволення** та **роздратування** головного героя використано лайливу лексику, що супроводжується окличною пунктуацією. Проте в українському перекладі сленгового лайливого виразу “screw you”, використано доволі ввічливе прохання “облиш мене”. Таким чином, емотивна конотація не зберігається, а використання завищеного стильового модусу призводить до семантично-емотивних втрат.

<p>"His spirit is there," and that made me really angry. I told her, "Dad didn't have a spirit! He had cells!" "His memory is there." "His memory is here," I said, pointing at my head. "Dad had a spirit," she said, like she was rewinding a bit in our conversation. I told her, "He had cells, and now they're on rooftops, and in the river, and in the lungs of millions of people around New York, who breathe him every time they speak!"</p> <p>"You shouldn't say things like that." "But it's the truth! Why can't I say the truth!" "You're getting out of control." "Just because Dad died, it doesn't mean you can be illogical, Mom." "Yes it does." "No it doesn't." "Get a hold of yourself, Oskar." "Fuck you!" "Excuse me!" "Sorry. I mean, screw you." (Foyer, 2005:169)</p>	<p>Бо там його дух. – І це мене вкрай розізлило. Я закричав: - У тата не було духу! У тата були клітини! – Там спогади про нього. – Спогади про нього тут, - заперечив я, вказуючи на свою голову. – У тата був дух, - повторила мама, наче перемотуючи нашу розмову назад. Я сказав їй: - У тата були клітини, і тепер ці клітини на дахах будівель, і у річці, і в легенях мільйонів нью-йоркців, які дихають ним кожного разу, коли розтуляють рота! – Ти не повинен такого казати! – Але ж це правда! Чому я не повинен казати правду? – Ти втрачаєш контроль над собою! – Тільки той факт, що він помер, не дає тобі права бути нелогічною, мамо! – Ні, дає. – Ні, не дає. – Заспокойся, Оскар! – Та пішла ти! – Перепрошую? – Пробач, я мав на увазі, облиш мене. (Фоєр, 2015:189)</p>
---	--

Наратор висловлює свої почуття суму та розчарування авторським неологізмом – **heavy boots**. Фразеологічний оказіоналізм, згідно дефініції www.urbandictionary.com, наратор використовує для вираження емотем суму, розчарування, розпачу (“the narrator uses this phrase frequently to describe something making him feel sad, bummed out, or otherwise distressed”). Увесь наратив роману пронизаний цим фразеологічним оказіоналізмом, що теж свого роду є леймотивним у романі.

Аналіз емотивних текстових фрагментів дав можливість також виявити, що найвищий рівень експресивного потенціалу емотем недоволення/страху/ розпачу/суму передається оказіональним фразеологічним емотивом **heavy boots** та його дериватами.

Перекладі фразеологічних одиниць, які мають фразеологічні еквіваленти в іншій мові, зводиться до підстановки відповідного ідіоматичного виразу.

Адекватність перекладу також досягається і при частковій еквівалентності, як у випадку з окаянізмами. У аналізованих емотивно маркованих контекстах перекладач здебільшого засосував техніку дескриптивно-фразеологічного перекладу – використання фразеологізму-аналога, пристосування фразеологічної одиниці шляхом зміни структури та граматичних трансформацій задля передачі семантики вихідного фразеологізму. Так, вихідну фразеологічну одиницю “heavy boots” відтворено за допомогою українського фразеологізму “тягар на серці” / “тяжко на серці”.

1. “But people like you are a dying breed. It’s all electronic these days. Keypads. Thumbprint recognition”. “That’s so awesome”. “I like keys”. I thought for a minute, and then I got heavy, heavy boots. (Foyer, 2005:39)	1. ...Проте такі, як ти, зараз рідкість. Тепер усе на електроніці. Кодові замки. Сканери відбитків пальців. – Звучить круто. – А я люблю ключі. Я замислився над його словами, і раптом мені стало знову тяжко на серці. (Фоєр, 2015:49)
2. Mr. Black asked me how I would feel in bed that night if I didn't get on the ferry. I told him, " Heavy boots, probably. " "And how will you feel if you did?" " Like one hundred dollars (Foyer, 2005:254)	2. Містер Блек запитав мене, як я почуватимусь ввечері перед сном, якщо не сяду на цей порон. Я відповів йому: - Мабуть, із тягарем на серці. – А як ти почуватимешся, якщо таки сядеш на порон? – На сто доларів. (Фоєр, 2015:265)

При перекладі індивідуально-авторських фразеологізмів перекладач вдається до граматичних трансформацій (зміна стверджувального речення на заперечувальне, зміни частин мови) – “заміна в процесі перекладу граматичних форм і структур одиниць вихідної мови формально нееквівалентними формами та структурами мови перекладу при збереженні змістовної відповідності між ними” [Семёнов, 2005:72]. Також перекладач використовує декомпресію та лексико-семантичні зміни для підсилення емотеми **смутку/горя/розпачу/зневіри.**

У перекладі наступного емотивно маркованого контексту спостерігаємо посилення емоційного навантаження емотеми **сором** шляхом використання фразеологічної одиниці “заганяти в глухий кут” при перекладі “feel self-conscious”. Однак, лексико-семантичні та граматичні трансформації не призвели до семантичного дисонансу вихідного тексту, а навпаки, сприяли адекватному відтворенню емоційного мовлення головного персонажа досліджуваного роману.

<p>"How did you know I collect coins?" "Lots of young people collect coins." I told her, "I need them." "Do you need them as much as a homeless person needs food?" The conversation was beginning to make me feel self-conscious. (Foyer, 2005:150)</p>	<p>- Звідки ви знаєте, що я колекціоную монети? – Багато юнаків колекціонують монети. – Але вони мені потрібні. – Тої вони потрібні настільки ж сильно, як безхатькам потрібна їжа? Ця розмова заганяла мене в глухий кут. (Фоєр, 2015:164)</p>
--	--

При дослідженні емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра "Extremely Loud and Incredibly Close" та засобів його відтворення було взято до аналізу україномовний переклад Оксани Поостранської. У ході аналізу було виявлено, що більшість емотивно-маркованих одиниць, емотем, адекватно відтворено при збереженні відповідної емотеми та її тональності. Увесь спектр емоцій персонажів аналізованого роману був виражений у низці *емотем*: сором, злість, збентеження, паніка, лють, агресія, провина, смуток, розчарування, щастя, полегшення, радість, втіха.

Висновки. Таким чином, дескриптивно-фразеологічний переклад, лексико-семантичні та граматичні трансформації, декомпресія та інші перекладацькі практики сприяли адекватному відтворенню емоційного мовлення персонажів у романі Дж.С.Фоєра "Страшенно голосно та неймовірно близько" в українському перекладі Оксани Поостранської.

Попри це, дослідження також виявило незбережену емотивну конотацію та завищення стильового модусу, що призвело до семантично-емотивних втрат. Дескриптивно-фразеологічного переклад є продуктивний при відтворенні фразеологічних одиниць. Проте перекладач також тяжіє до граматичних трансформацій, декомпресії, лексико-семантичних змін, для посилення емотивності оказіональних фразеологізмів. Завданням перекладача емотивного маркованого мовлення персонажів є адекватне відтворення думок та емоцій персонажів, щоб викликати у читача перекладу те ж співпереживання та емпатію, як і у читача оригіналу

Список літератури

- Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М.: Международные отношения, 1975. 240 с.
- Валгина Н.С. Теория текста. М. : Логос, 2003. 250 с.
- Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое пособие. К. : ЦУЛ, Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
- Семёнов А.Л. Основные положения общей теории перевода. М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. 99 с.
- Телия В.Н. Механизмы экспрессивной окраски языковых единиц. Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. М. : Наука, 1991. 356 с.
- Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1987. 190 с.
- Фоєр Дж. С. "Страшенно голосно і неймовірно близько"/ перекл. О. Поостранська. Харків : Видавництво Книжковий клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2015. 384 с.
- Foyer J.S. Extremely Loud and Incredibly Close. Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2005. 335 p.

References

- Barhudarov, L. (1975). *Yazyk i perevod (Voprosyi obschey i chastnoy teorii perevoda)*. Moskva Mezhdunarodnyie otnosheniya.
- Valgina, N. (2003). *Teoriya teksta*. Moskva Logos.
- Selivanova, E. (2002). *Osnovyi lingvisticheskoy teorii teksta i kommunikatsii: Monograficheskoe posobie*. Kyiv Fitosotsiotsentr.
- Semenov, A. (2005). *Osnovnyie polozheniya obschey teorii perevoda*. Moskva Izdatelstvo Rossiyskogo universiteta druzhbyi narodov.
- Teliya, V. (1991). *Mehanizmyi ekspressivnoy okraski yazykovyih edinits Chelovecheskiy faktor v yazyike. Yazykovyie mehanizmyi ekspressivnosti*. Moskva Nauka.
- Shahovskiy, V. (1987) *Kategorizatsiya emotsiy v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyika*. Voronezh: Izdatestvo Voronezhskogo universiteta.
- Foier, Dzh. S. (2015). *Strashenno holosno i neimovirno blyzko* pereklad O. Postranska. Kharkiv Vydavnytstvo Knyzhkovyi klub "Klub Simeinoho Dozvillia".
- Foyer, J.S. (2005). *Extremely Loud and Incredibly Close*. Boston, New York: Houghon Mifflin Company.

Стаття надійшла до редакції 5.05.2021 р.